

Умалхъатан кхоллам

Дегластанарчу бусалба нехан малх длабуъзи.

Умалхъатан тезета, мела догла хилла воьлхуш,

веанчу Ялхой-Махкарчу Iеламстеган Бициев Яхъъян къамелера

□

Эрна олуш дац: « Хьо возучуьнга хъаьжжина ду цуьнгара схъаоьцург» (кица). Умалхъат лаьтта тIехула лела малик дара. Делан Iилманехь кхиамийн бохь баьккхинчу цуьнан шатайпачу хьекъалан цхъабашхачу хьуьнарех лаьцна дийца со хIуттур вац (цу декъехь сайн сонталлина айкхвийр ву со). Луларчу яртийн а, кIоштийн а-м хьовха, йоллучу Дегластанара адамаш шаьш даккхийдуьйра иза вехачу стигла кIел цуьнца цхъаьна даха шайга ирс кхачарна. Иза бIаьрга гуш хилар, цуьнца къамеле вийлар; ма-дарра аьлча, цунна гергахь вахар, цо чууьйззу хIаваъ чу а уьйзуш, цуьнан бIаьрга гуш долул алам а гуш, цо доьшшу деза йозанаш а доьшшуш, ваха хъаьгна вара хIора а. Виллина цунна

гергахь, уллора цуьнан саделар а, цуьнах еттало маликан йовхо, да-й-йн дегош, дека цуьнан кӀеда аз – дерриге и девзинчу 1али Батиевичана (Т1урти-к1отарчу школан директор - Д.А.) таро хиллера цуьнан нур-серло худа. Яйн йовхар ярца аз а тодеш, сиха ца луш, амма вуно дог тешош, доцца, кхетуьйтуш, буха тӀера делил далаш, охьадуьллора цо йоллучу а Къилбаседа-Кавказера шена тӀеохьучу бусалба нехан хаттаршна ша луш долу жобпаш.Цхьаьнцца а къийсаршка ца вуьйлура иза, иза цунна оьшуш дацара. «Сийлахь йозанаш – уьш АллахӀера диссина ду. Бакъдерг ган хъажа веза, – олура Умалхъата. – Кхечу маьӀне уьш ийзо гӀертар – иза бакъдерг ца девзаш волчун амал ю». Умалхъатан хьокъехь дукха къамелаш хезна суна, гӀеххьа къамелаш сан а хилла цуьнца. Дуьйцуш хезна суна, цкъа цуьнца къамеле ваьлла хиллера нахана вевзашволу цхьа Ӏеламстаг. Шен цхьана гергарчу стага мовладе гулдинера шаьш, масех вевзаш, цӀе йоккхуш волу Ӏеламстаг юкъахь волуш, хестамаш бан велира иза. ШарӀехь хӀинца а къовсаме долу цхьа гӀуллакх юкъаделира шайн, тӀаккха къийсамаш болийра бохуш, дуьйцура цо. «Бода къовлабаллалц къийсира оха », – хестамаш бора цо, шен къамел мелла а лакхарчу маьӀне дало гӀерташ. « Къуьйсур дера дацара, кӀадда а шайна цу хьокъехь хууш хиллехъара», – доцца хадийна хиллера Умалхъата.

Умалхъат дезаш вацара кӀеззиг хууш хилар а, бухбоцуш долу хьесапаш а, сийлалла езаш, воцург хила гӀертар а. Иза нийсса дӀа вара, Делан Ӏилманан бухенгахь Ӏуьллуш долчу, кхуллушехь кхоьллина долчу шарилатан некъаш тӀехь. Дехаршца эцалуш а, хӀилланашца къарвеш а вацара. Иза исламан Ӏилманехь вуста шех тераниг кхин воцу Ӏелам вара. Хаарш гулдарехь, ша-шен ца кхоош, къахьобгура цо. Цу хьокъехь хӀинца а дуьйцу наха.

Ӏилманна иза тӀера хиларх а, хааршна тӀаьхьаваьлла хиларх а лаьцна цхьана заманахь дийцина цуьнца хьуьжарехь доьшуш хиллачу мутаӀеламаша а. Цуьнан собарххий, лааман ницкъаххий, инзарбуьйлуш, дуьйцуш хилла массанхьа а. Башхачу Ӏеламах хабар вуно чехка даьржинера махкахь. Цуьнца цхьаьна доьшуш хиллачу накъосташа хийла а зийна хиллера иза. Суьйрана, хьуьжарехь дешар чекхдаьллачул тӀаьхьа, кхарста баха кечбеллачу мутаӀеламаша шайца цхьаьна цига вар дехна хиллера Умалхъате. ЦӀахь Ӏамо еллагунна тӀехь къахьега лууш волу иза цӀахь сецна хиллера. Когаш чучча а боьхкина, букар а таьӀна, чӀогӀа тӀевоьлла жайна доьшуш воллучу Умалхъатана шен букъа тӀе цара чемхалг юьллуш хаа а ца деллера бохуш, дуьйцу. Масийтта сохьтехь кхерсташ а лелла, шаьш чудаьхкича, чемхалг цуьнан букъа тӀехь ша хиллачохь Ӏуьллуш яра бохуш, тешаллаш дора мутаӀеламаша.

Умалхъат чӀогӀа Делан ницкъах тешаш хилар чӀагӀдеш ду хьуьжарехь дешначу цуьнан накъостийн кхин цхьа дийцар а. Сарахь напгӀа гулдан арабовла кечбелла хиллера мутаӀеламаш. ЦӀахь Ӏамо тӀедиллинарг Ӏамош, юха а цӀахь саца дагахь хилира Умалхъат. Накъосташа аьллера цуьнга: «ХӀинца тхаьш гулӀинарг, цӀа даьхкича, юур ю оха. Умалхъат, пхьуьйрехь хӀун яа дагахь ву хьо? Хъан юург ян а ма яц». – «Суна сан Дала

лур ю, хастам бу цунна!» – жоп делира цо. Муталеламаш длабахара, ткъа хлара тлевирззина Къуръан доьшуш, хиъна висира. Цхъа хан яьллачу хенахь не! еллаелира, тлаккха зудчун аз хезира кхунна: «Ватта-а! Кху чохь-м цхъаьллиг- цхъаъ ма вац! Хъажахъа, аса-х кхарна цхъа барз члепалгаш деана». Нелар тлехъа Умалхъат гуш ца хилла куц ду. Хуьлуш долчух кхетта, нелар тлехъа доьшуш ша хиъна лар хоуьйтуш, яй-йн йовхарш йина цо. Члепалгех доьттина долу шун охъа а диллина, зуда длаяхана. Деша долийнарг чекх а даьккхина, вуззалц члепалгаш диъна цо. Цхъа зама яьллачу хенахь цла баьхкина, шаьш гулдинчу рицкъанах бакхийбечу муталеламаша хаьттина хиллера, боху, цуьнга: «Тлаккха?! Умалхъат, елин, ткъа, хъуна Дала юург?» – «Дера, ели! – жоп делира цо. –Амма, бакъду, йовхарш тоьхна а, бахъана ца лелийча луш - м вац иза». Самукъане бийларца пхьор даа хевшира уьш.

...Даима а даржийначу жайнаш юккъехь хуй каравора иза. Юкъа билгалонаш ехкина долу, дукха дешарна тишделла, цхъаццадерш тлех дашаделла долу жайнаш дехк-дехкинчохь юхкура, гобаккхина. Дечиган маьнги тлехь, стаг чувеача а ца хууш, царна чувулий лара иза. Хийла сахът дладолура, царна тлера айа а велла, чувеанчун цо эс ца деш. Цо доьшура. Цо лохура. Клеззигчу хенан лехар дацара иза, блаьрнегар тухучу муьран лехар дацара. Заманца дусталуш доцу лехар дара иза, цунна шена хетарехь, цкъа а чаккхе хирйоцуш долу. Леха кхоьллина стаг вара иза. Кхачалурйоцу, чекхъерйоцу хазна, хьекъалан бухбоцу тlorказ. Царна чохь ца лохура цо шена рицкъанан токхо, шен доьзална токхо а ца лохура. Глугл-даьлла вевзаш хилар дагадоьхна вацара, сийлалла йоккхуш ца воллура, дуьненнаа вевзаш хилар дагадоьхна хьийзаш вацара. Делера доьссина бакъдерг лохура цо цу жайнашкахь, шарпан чолхечу хаттаршна нийса а, бакъ а долу жобпаш лохура цо царна чохь, ша а, шена дезна уммат а, ялсаманин неларе кхачондолу некъаш лохура цо. Дуьненан а, эхартан а бакъдерг гулдора цо, озабезам боцу кхиэл кхайкхо шена оьшун долу хаарш гулдора, lalадора, токхонца шен хьекъал тледузуш. Дийнначу цхъана мехкан маьне стаг вара иза. Ерриге а Къилбаседа-Кавказера бусалбанаш тлегулло исламан лилманан баххех цхъа бух бара иза. Бусалба-динан дахарера дийнна цхъа мур бара иза, халкъалахь, Умалхъат волу зама аьлла, шен цле йоккхуш хилла болу.

Умалхъатаца ца тарлуш болу нах а нислора. Кхуьнгара глалат дожо глерташ, питанаш леладора цара, цул тлаьхъа, «мозанах пийл таръеш», шайна ма-хетта эладитанаш дуса лаам болуш. Оцу питанашка ла ца дуьйглура цо.

Энганарчу цхъана вахархоcho дуьйцура, эвла юккъехь пхьобг1анахь шаьш лаьтташ, Къуръанан цхъана аятан маьна дахъара аьлла, дехар дина хиллера Умалхъате. Кхетам а болуш, наха юкъахь лела хуучу стагана товш долчу кепехь аьлла хиллера цо:

– Аша бехк ма билла, юххехь тафсир а доцуш Къуръанан маънаш дан хӀоттац со.

– Умалхъат, ишттаниг ахь лелийча, хьобгахь доккха Илма ду бохучух шеко ма кхоллало нехан, – аьлла, юттар хезира.

– Собыгарчу Илманан ницккъий, цуьнан хазаллий ерзинчу стигла кӀел мич-миччахь а, муьлххачу хенахь а хьаьнг-хьаьнга а кегадойтуш цахиларехь доллу, – ладамболлуш жоп делира Умалхъата.

Умалхъатан жимахйолчу йола Хьаьлимата дуьйцура, цкъа цхьа нах баьхкинера цхьана гуллакхан хьукма дайта, бохуш. Дехъачуьра цхьа жайна схьада аьлла, хьажийра иза Умалхъата. Чоь юьззина долчу жайнаш юкъахь муьлхачу терхи тӀехь, мичхьа меттехь луьллуш ду и жайна дийцира цо. Схьадеана жайна шен дега дӀаделира Хьаьлимата. Цул тӀаьхьа цо и жайна хьеше дӀакховдийра, цхьабилгалчу агӀон тӀера дӀаделла, аьлла. И жайна схьа ца деача а, ша вуно атта ден долу хьукма (мелла а хьешан дог тешийта дира цо иза) Умалхъата охьадиллира. Жоп дезаш веанчунна оьшучу кепара доцуш! Цу гуллакхана чамбайна волу хьаша сихонца кхуьнан кертара дӀавахара, цул тӀаьхьа шена ма-хетта сонта хабарш хезо хӀоьттира:

– Схьагарехь, нахана ма-моьтту нуьцкъала лелам ца хиллера иза. Жайнаш кегийча бен, суна жоп дала а ца хиира цунна, – бохуш.

Вай ваьшна цхьа хаттар хӀоттор ду:

– Цуьнан шен хӀусамаш а, кертахь мел йолу гишло а юьзна, миллионашкахь дагардалла долчу Делан йозанашна юккъехь, мискъалан зарратал таса а ца луш, шена оьшшу могӀа каро хууш хилча – и бац ткъа цуьнгарчу Илманан ницкъ?

Дуьззина долу нийса хьукма дан шена эшна могӀа, некъан кӀилбано гайтича санна, мичча хенахь а, тӀе а воедий, схьаоьцура цо.

Кхин цхъаъ а дара наха дуьйцуш. Цхъана мовладехъ гулбеллачу нехан дог ирахлоттошший, церан дегайовхонаш тоешший долу къамел дина хиллера Джалкхерачу Хьомдуллас (гараваьлла Iеламстаг а, Умалхъатан тайпанан ваша а волчу). Цу метте сихха схъакхаьчначу Умалхъата ца магийна, куц ду, Хьомдуллас нахе дина хилла долу къамел. Цу гуллакхана чамбайначу наха: «Тхо цигахъ мел верг массо а Хьомдуллас ялсамани чу вигира, мичара вели а ца хууш, схъакхечира КIункIин Умалхъат, цо юханехъа хъаьккхина ялсамани чуьра арадехира тхо», – бохуш, забаре а даьккхина деха дуьйцура и гуллакх.

Гарабевлла болчу цу Iеламнахана юкъахъ царалахъ бен, мегаш а, йогуш йоцу забарш хилла. Цхъа зама яьллачу хенахъ, цу гуллакхан хьокъехъ Хьомдуллас а дуьхьал шен забар йинера: «И ялсамани-м Умалхъатан дас КIункIассий, Тимарсолтин дас Таймасхассий, ножан хьокха а тухуш, пхонан сара а буцуш, йина яцара. Цу ялсаманичу-м вай а, хъаха, ду даха йиш йолуш», – аьлла. Вовшех уьш вуно дика кхетара.

Амма кхуззахъ билгалда дезаш ду: Умалхъатан декхар ялсамани чуьра нах арабахар доцуш, ткъа, мелхо а, Далла тIе боьду нийса некъ харжа царна годар хилар. Харцъехамийн бIарлагIашна тIаьхъабозуш, къиношца болу Делан леш, шеко йоццуш ялсамани яьккхина девлла шаьш бохучу эрначу дегайовхонах тешна ца бисийтар – иза Умалхъатан сийлахъчу доьналлех цхъаъ ду.

Лакхахъ дийцинчунна тоьшаллийна цуьнан дахарера цхъа гуллакх довзуьйтур ду ас.

...Масийтта шо хьалха луларчу ДегаIстанахъ вехачу цхъана нохчочун (аьккхи) карах нохчо кхелхина хилла. Суьйлийн махкарчу Iеламнаха куьгбехкечунна тIедожийнера кхелхинчуьнан доьзална бIе эмкал дIатакхар. Кхеташ ма-хиллара, лурвоьлларг а, цуьнан гергарнаш а цу кхиэлана резабоцуш нисделла. Цу гуллакхан кхечу кепара хьукма дан стаг лосьу уьш Умалхъатана тIенисбелла. Дукха лерана цаьрга ла а дийгIина, юх-юха хобттуш, мел долчух хеттарш а дина, суьйлаша диначу хьукмана дуьхьал нисло хьукма дина Умалхъата. Махкахъ гIугI-даьлла, айъина хилла и гуллакх, къуьйсуш, хьехо даьккхина. Шайн стаг кхелхинчара Туркойн махкара вевзашволу цхъа Iеламстаг валийна Хасай-Юьрта. Цига вагIахъара аьлла, дехар дина, КIункIин кIант Умалхъат а вигна. ТIуртIи-КIотарара Межди вахана хилла цуьнца юххе ваьлла бохуш, дуьйцура баккхийчара. Халахеташ делахъ а, уьш хIинца боцуш бу (Дала гечдойла царна).

Гуллакх дийцаредан охъахевшира уьш. Туркойн махкара веанчунна хьалхо дуьйна

Гуллакх довзийтинера. Хьалхара дош цуьнга кховдийра, боху. Геххьа нохчийн маттах кхеташ хилла и турко, делахь а, цига балийна талмажаш а хилла. Туркойн махкарчу хьешан къамелан жамI дича, куьгбехкениг, кхи дIа дийца ца оьшуш, дакъазабаьллачу доьзална пайдenna цIеяьккхина долу даьхни дIатакха декхарвина, аьлча а, аьккхи бехке ву стаг кхалхарна бохург чIагIдина.

Хьалха заманахь зуламна бехкениг – кхин стаг вийна стаг (виновная рука – куьг бехкениг) – зулам хиллачу агIонна цхьабилггалчу барамехь бахам дIатакха декхархуьлуш хилла. Шарилато цIеяьккхина болу бахам дIабала безаш хилла. Ишттачу такхамах «маьрша маха» олу, оьрсийн матте даьккхича – «цена за свободу». Ламанхойн Iедалехь, аьлча а Iадатехь, лурвоьлларг цул тIаьхьа, ца лохуш, маьрша вуьтуш хилла. Безачу мехах оьцуш хилла и маршо. Цу кеппара кхолладелла «маьрша маха а белла» боху алар а. Тахана а безачу мехах ваьш цхьа хIума эцнехь, олу-кх вай иштта. Амма стаг бехке хилар къастор – иза шарилатан гуллакх ду...

Умалхьате делира дош. Къуръанан бух хилла лаьттачу аяташ тIера дIаволавелла, гуллакх шена луучунна тIе ца ийзош, доллучу исламан Iилманан хIора агIор хьесапдеш, шен некъ бовзийта вуьйлира Умалхьат. Дукха хьукманан жайнаш дара, боху, цу чохь.

– ХIокху гуллакхах догложуш болчу верасашна бIе эмкал, вайна ма-моьтту, дукха яц, шуна; амма бакъду, сел чолхечу хIокху гуллакха тIехь вай кIеззиг гIалатдовлахь, къемат-дийнахь вай дагардина цадовллал хьакъ хьаьрчар ду вайх, –элира Умалхьата. – Цундела, сих а ца луш, хьалха-тIаьхьалла а ларъеш, дийца хьожур ву со.

Цхьабилггалчу жайнин цIе йоккхура Умалхьата, тIаккха цо аьллачуьра и схьа а доьллий, лерина тидам бечу нахана дIадобшура. ТIаккха гIоьналлийна кхечу жайнаш тIера бакъдерш далаш, нийсачу тафсираца делил далаш, бух а нисбина, хьукма дарна гергавахара иза. ТIаккха цхьаъ дагадеана, Туркойн махкара хьаша меттахвелира: гуш ма-хиллара, цунна хьалха хIинца кхин сурт дара.

– Умалхьат, со кхетта – ас даредо сайн гIалатана! – дIакхайкхийра хьешо.

Шен некъ массо а кхетачу кепехь бовзийтира Умалхьата: аьккхи массо а такхамех хьалхавелира.

Синош ирдинна ладуглуш бара гулбелларш: саделар а сацийна, хъешо хлун олу-те бохуш, хъуьйсуре.

– Лераменаш, кхул глаьхъа я Туркойх а, я Салуде а, нийса кхиэл яйта бохуш, лелар шуна оьшуш дац. Нийса кхиэл ян хъакъволу Илманан-да Умалхъат ву-кх шун, – элира Туркойн махкара веанчу хъешо.

Кхин цхъаъ дуьйцур ду ас. Къилбаседа-Кавказан Бусалбанийн Динан Урхаллин (оьрсийн маттахъ – ДУМСК, Духовное Управление Мусульман Северного Кавказа) гуламан (съездан) декъашхо хаьржина хиллера Умалхъат. Гулам Махачкалахъ (Хлаьнжехъ, я Хинжа-Глалахъ) длаьхъуш бара, дукха хан йоццуш Буйнакскера (Шура-Глалара) цига длаяьхънера бусалба нехан урхалла. Сесанарчу Гужулов лелас ма-дуьйцу (хлокху сохъта Нохчийн Республикин Шелковски клоштарчу Гребенскойхъ вехаш ву иза), цу гуламе воьдучу Умалхъатана юххе ваьлла иза а ваханера. Цу заманчохъ Сесанарчу некъаш дохкучу декъан хъаькаман болх беш волчу Нурмохъмада, лелин девашас, шен белхан машен тлехъ (Газ-51) вигийтинера Умалхъат Махачкала. Новкъахъ хъадал-вадална оьшучунна аьлла, шен вешин ши клант Эзарлела а, лела а хъажийнера Нурмохъмада (дуьненан а кийрахъ, цунна улло вала воккханиг воцуш дацара иза: киранаш кхоьхъучу машенан яьшки чохъ ваха везаш вара, цундела кегийраш бахийтинера цо).лелин хлетахъ 13 шо дара...

Сатоссуш новкъабевлла хлорш вохл сахът доллуш длакхечира. Машенца верг цхъанхъа юьстах а витина, хлорш кхоъ маьждиг чу вахара. Ламазаш а дина, нахе ладуглуш охъахевшира хлорш. Бархл сахът долуш тланк-аьлла дуьзира маьждиг. Куьйгалла дечу тобанан коьртачо къамел дладолийра:

– Гуламан массо а декъашхо схъакхаьчна, Нажин-Юьртара Кункуев Умалхъат воцург, – иштта дуьйцу лелас. – Гулам длаболоран хьокъехъ хъанна хлун хета? (Схъагарехъ, Умалхъат длаязваза хилла, цундела иза, кху чохъ воцуш санна, лерина). Шайна-шайна хетарг элира. Умалхъат схъакхачаре ладогла деза – сацамбира гуламхоша.

Шина вешех воккхахволчу Эзарлелас, коьртехъ болчарна иза кху чохъ хилар хлинца а хууш дац аьлла, длахайитира Умалхъате.

– Сихдала хъашт дац. Хуур дара и-м, – жоп делира Умалхъата.

Цхъа хан яъллачу хенахь, цу гуламан низамехь доглучу кепара, коьртехь верг юха а изза аьлла маьждиг чохь болчаьрга вистхилира. Цуьнан цѐ яьккхина иза валале, доккхачу маьждиг чохь оьрсийн маттахь гийла хезира Умалхъатан аз:

– Тут я!

Маьждиг чуьра масех стаг цунна тѐхъаьдира, цара иза карахь хьуш ву моьттур долуш, куьйгаш а лаьцна, вадийна баьрчче дѐавигира. Гулам дѐахьошверг, г1аьттина, цунна дуьхьалвелира, тѐаккха, иза хьалха а валийтина, куьйгаэшара цунна некъ гойтучу кепара гуламан куьйгаллийн тобанна тѐвигира...

Гуламо шен болх дѐаболийра. Хьалха-тѐахьа роггана къамелаш дора декъашхоша. Къамелаш оьрсийн матте гочдеш дара. Къийсарш хуьлура, наггахь вуно генадовлура уьш. Нийса дерг къаста ца луш буьсура наггахь. Ишттачу хьолахь Умалхъата г1о дора юха новкъахитта. Цо ѐаьрбийн маттахь дора къамел, тѐаккха иза гочдархоша оьрсийн матте доккхура. Дукхахболчара резахиларца Умалхъата кховдийна некъ къобалбира. Цу некъа тѐхь болх кхидѐа хьора гуламо.

Исламан ѐилманан хаарш шегахь хилар довзуйтуш, гуламан коьрта долу хаттаршдийцаре дарехь жигара дакъалецира. Терзанца оза ѐиш ѐоцу шен хаарш довзуйтуш инзарбехира Умалхъата чугулбелларш, шех гуламан коьрта декъашхо а хуьлуш. Цунах дуьйцуруш дукха хезна бѐлахь а, цхъаболчарна х1инца дуьххьара бѐаьрга гуш вара иза. Гуламан болх чекхбаьллачул тѐахьа а, сел безаме а, сел оьзда а волчу цуьнах къаста ца луш, бѐхха цунна гонаха хьийзара нах. Диканца дуккха а вехийла, могуш а лелийла бохуш, Деле воьхура. ѐаьндара веанчу цхъана декъашхочо, гѐххьа нохчийн мотт а хууш волчу, машенна герга кхаччалц Умалхъатана тѐахьа а веана, тѐаккха лерина цунна тѐахьа а воглавелла, бѐаьргех хиш а ледаш, элира:

– Боглуш, ма жима бара хьо, Умалхъат; дѐабоьдуш Башломал боккха бу хьо!

«Терачу духаре хьожжий тлеоьцу, хьекъале хьожжий новкъа воккху» – боху халкъан кица доккхачу маьне хилира.

Стеннах хилла а цуьнга хеттарш дан глертара нах, цуьнга бистхиларца цуьнца тлекерабовла бехказло лъхуш. Хюра хаттарна хьакъдоллу жоп а лора цо. Бухбоцуш диначу хаттарна, вела а къежий, цхьа ладам боьцу жоп лора. Цкъа хьаттина хиллера цуьнга:

– Умалхьат, кхуран дечиг дагийча къа дуй? – аьлла.

– Суна цхьа хлума хаьа-кх – дечиг довха-м хуьлу цуьнан, – жоп делира цо.

Умалхьат ша цхьа башха стаг вара. Цуьнан схьайна цахиларний, ладам болуш хиларний юккъехула кест-кеста забар а йолура гучу. Цуьнан забар а яра цхьа шатайпа, цуьнан хила ма-йоггьу. Цхьа шегахь товш забар – цлеххьашха а, доккхачу маьне а йолуш.

Цуьнан йоблан кланта Салмана дуйцу. Дада хьуьжарехь доьшуш волчу хенахь цуьнца доьшуш цхьа клант хиллера, бах, харцахьара а волуш. Массерах летта чекхваьллера иза, Умалхьат воьцхуш. Умалхьатана тле а рагI кхечира. Вовшийн дласайзош, тасавеллера и шиъ. Цлеххьана, цхьа ларамаза а долуш, и клант охьакхийтира, орамаш тедча санна. Умалхьат тлехула нисвелира. Умалхьат тоьлларг а лоруш, чекхделира тасадалар.

Резавацарца вусавеллачу «довхочо» эькхийтира:

– Хьуна длахаалахь, хьо воьчо, цхьаммо а охьатобхна вац, хьуна, со.

Умалхьата элира:

– Тлакха, вайшиъ цхъанийсса ву-кх. Хьо воцург, цхъаьллиг цхъаъ аса а ца тоьхна-кх охъа.

Муталеламаш, буьйлуш, дласабевлира.

Дикка тлаьхъа хиллачех цхъа забаре хлума а дуьйцу ас.

Цкъа нийсархошца хиъна лаш хиллера Умалхъат. Кетлахъ луьллучу хена тле а хевшина, олуш ма-хиллара, даьлахкаш йохъеш лаш хиллера. Де-дийне мел дели, догмашкара глора а эшна доглу, цамгарш тола глерта бохуш, къамелаш долийра. «Текъамашбечаьрга» хлоранга а ладуглуш а ийна, Умалхъат волавелира:

– Шуьга ладоггича, аса тергалдинарг хлун ду аьлча, сан деглера глора гел-м муххале а ца делла, мелхо а алсам ду иза, эр вай, шовзткъа шо хьалха хиллачул хинца а ду-кх.

– Ма дика ду иза! Тхан глораш – уьш-м цхъана а чьотан дацара. Коьртаниг – хьо резаволчу хьолахъ хьо хилар ду, – цунна томана дийца хиттира вуьйш. –Тевирззина ахъа шена гуллакхдо дела, Аллах!-Дала шегара хьуна деш совгат ду иза. Ма хаза ду и! Ткъа, алахъа, лерамениг, стенгахъ гучудолу иза? Шовзткъа шо хьалха хьайгахъ хилла долу глора хинца а эшаза хилар хьуна муха хиира?

– Муха хиира, хьотту ахъа? И дло-о луьллу тлулг гой шуна? Уьна-шарахъ дуьйна луьллу и цигахъ. И тлулг суна хинца а хьала ца айъало, я хлетяхъ а ца айъалора, – жоп делира Умалхъата.

Накъостий а бийлош, ша а вара иза глдвахана воьлуш.

...Бусалба нехан уггар члогла аьтто боьхначу муьрехъ нисделла Умалхъатан вахар а,

Гуллакхдар а. Туьйранахь санна, цхьа тамашийна нисделира цуьнан, хIетахьлера Iедал тIаьхьадаьлча, кIелхьаравалар. Цхьаболчу Iеламнехан а санна, Умалхьатан цIе а яккха йихкина яра хIетахь. Доккхачу ирсана, хIетахь лелхийна лелийначу нахана керла зама еана, бусалба дино заадаьккхина зама. Кху заманахь Далла гуллакхдарх бехкаш-м муххале а ца доху, мелхо а Iедало догъойъу. Маьждигаш доьгIна, хьафизийн хьуьжарш ехкина, буьйлалуш болчу муталеламашна хьуьжарш ехкина. Лаккхара Iилманаш долу динан говзанчаш кечбо Соьлжа-гIалахь йиллинчу Кишин кIентан Кунта-Хьаьжин цIарахчу Российски Исламски университето. Цу гуллакхан керла тулге хIинца ТIуртIи-КIотара а кхачна. Ша цу юьрта а веана, Кадыров Хожа-Ахьмада дIакхайкхийра губеллачарна хьалха:

– Лераме вежарий! Лекха-Воккхачу АллахIан лаамца тахана шу долчохь хьошалгIахь ву со. Шуйга самукъане кхачьбаккха веана ву со. Вайн республикин куьйгалхочо Кадыров Рамзана шуйца цхьаьнакхетар тIедиллина суна. Кху юьртахь тоьлла маьждиг догIа дагахь ду тхо. Делах кхоьруш долчу шун дегнашна хаза совгIат хир ду цуьнах.

Цул сов, билгалдоккхуш ала лаьа суна, ТIуртIи-КIотар – иза муьлхханиг санна йолу могIарера юрт хилла Iаш яц, Далла гуллакхдина волу, «исламан жовхIар» шех аьлла волу Сийлахь Умалхьат шена чохь ваьхна юрт ю хIара. Везачу Дала гечдойла цунна! Сийлахьчу цуьнан цIарна вайгара болчу лераман деза совгIат хилла хIуттур ду и маьждиг! ТIуртIи-КIотархой! Иза шайн дегнашкахь кхаба хьакъдолчех хилалаш! Хастаме волчу Делан дуьхьа цо бина некъ хьакъдоллуш дIакхьхьунболу нах шуна юкъахь ган лууш ву со. Диканца, гIоза дехийла шу!

Шен дешан да хиллачу Хожа-Ахьмада масех бутт балале юьртахь маьждиг догIийтира. Иза дIадоьллучохь дакъа а лецира цо.

И де тIуртIи-кIотархошна гуттар а дагахь лаьттар ду.